

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.015.31:8]:159.942

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785680>

Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти засобами мовно-літературної освіти

Доброскок Світлана Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури

Запорізького національного університету

69600, м. Запоріжжя, вул. Університетська 66, Україна

svitlanadobroskok@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6545-9766>

Прийнято: 01.08.2025 | Опубліковано: 09.08.2025

*Анотація. Мета дослідження полягає у виявленні ефективних методичних підходів до розвитку емоційного інтелекту учнів у процесі мовно-літературної освіти. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю формування в здобувачів освіти здатності до емоційної саморегуляції, емпатії, усвідомленого спілкування та критичного мислення, що є важливими складовими соціальної компетентності та успішної інтеграції в соціум. У роботі розглядаються теоретичне підґрунтя емоційного інтелекту, методологічні підходи до його формування через мовні та літературні практики, представлені результати емпіричних досліджень, запропоновано практичні рекомендації для педагогів. Дослідження охоплює аналіз взаємозв'язку між розвитком мовних компетенцій, літературною освітою та формуванням емоційної грамотності учнів початкової школи. Застосовано комплекс теоретичних та емпіричних **методів**, зокрема аналіз психолого-педагогічної літератури, типових освітніх програм, підручників з*

української мови та літературного читання, спостереження. Експериментальна робота здійснювалася на матеріалі української літератури з урахуванням вікових особливостей учнів початкової школи. Розроблено й апробовано систему вправ, спрямованих на розвиток навичок емоційного аналізу художніх образів, інтерпретації внутрішніх станів персонажів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та емоційними реакціями героїв, а також формування вмінь проєктувати ці знання на власний емоційний досвід. **Результати** дослідження засвідчили, що цілеспрямоване використання мовно-літературного матеріалу сприяє зростанню рівня емоційної обізнаності, розвитку рефлексивних умінь і підвищенню якості міжособистісної комунікації учнів. Встановлено, що методично вмотивоване поєднання аналізу художнього тексту, творчих завдань і дискусійних форм роботи створює оптимальні умови для гармонійного розвитку емоційного та когнітивного компонентів особистості. **Висновки** підтверджують ефективність інтеграції цілей емоційного виховання в структуру мовно-літературної освіти початкової школи та необхідність системної роботи з розвитку емоційного інтелекту в шкільному освітньому просторі.

Ключові слова: EI, емоційний аналіз, емпатія, рефлексія, персонаж.

Development of emotional intelligence of education seekers through language and literature education

Svitlana Dobroskok

PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University

66, Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

svitlanadobroskok@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6545-9766>

***Abstract:** The purpose of the study is to identify effective methodological approaches to the development of students' emotional intelligence in the process of language and literary education. The relevance of the problem is due to the need to form in students the ability to emotional self-regulation, empathy, conscious communication and critical thinking, which are important components of social competence and successful integration into society. The paper examines the theoretical basis of emotional intelligence, methodological approaches to its formation through language and literary practices, presents the results of empirical research, and offers practical recommendations for teachers. The study covers the analysis of the relationship between the development of language competencies, literary education and the formation of emotional literacy of primary school students. A set of theoretical and empirical **methods** was applied, in particular, the analysis of psychological and pedagogical literature, typical educational programs, textbooks on the Ukrainian language and literary reading, and observation. Experimental work was carried out on the material of Ukrainian literature, taking into account the age characteristics of primary school students. A system of exercises aimed at developing the skills of emotional analysis of artistic images, interpretation of the internal states of characters, identification of cause-and-effect relationships between events and emotional reactions of heroes, as well as the formation of skills to project this knowledge onto one's own emotional experience was developed and tested. **The results** of the study showed that the purposeful use of linguistic and literary material contributes to the growth of the level of emotional awareness, the development of reflective skills and the improvement of the quality of interpersonal communication of students. It was established that the methodically motivated combination of the analysis of the literary text, creative tasks and discussion forms of work creates optimal conditions for the harmonious development of the emotional and cognitive components of the personality. **The conclusions** confirm the effectiveness of*

integrating the goals of emotional education into the structure of linguistic and literary education in primary school and the need for systematic work on the development of emotional intelligence in the school educational space.

Keywords: *EI, emotional analysis, empathy, reflection, character.*

Постановка проблеми. В умовах стрімких соціокультурних змін та освітніх трансформацій емоційний інтелект стає не просто бажаною, а й необхідною складовою ключових компетентностей учнів. Реформа Нової української школи акцентує увагу на формуванні цілісної особистості, здатної критично мислити, ефективно взаємодіяти з оточуючими та адаптуватися до мінливих умов сьогодення. Державний стандарт початкової освіти [5] регламентує ключові компетентності здобувачів освіти (керувати власними емоціями, проявляти ініціативу, співпрацювати з іншими, вирішувати проблеми, оцінюючи ризики, приймати рішення), що безпосередньо формують емоційний інтелект. Позаяк його розвиток набуває особливого значення, адже впливає на здатність молодшого школяра вибудовувати здорову комунікацію, долати життєві виклики та досягати успіхів у навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема емоційного інтелекту знайшла відображення у працях багатьох зарубіжних учених, зокрема: Д. Гоулмана, М. Зайаса, Д. Карузо, Дж. Масра, П. Саловея. До вивчення цього феномена активно долучилися і вітчизняні автори. Емоційний інтелект як соціально значущу властивість особистості розглядають Є. Карпенко [7, 8], Л. Ракитянська [12] та ін. Н. Одарчук та І. Хмельова [10] акцентують увагу на важливості розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів задля збереження та вдосконалення гармонійної особистості дитини. Т. Перепелюк [11] розглядає ЕІ в контексті емпатійного дискурсу. М. Шпак [13], Т. Котик [9] трактують його як чинник

розвитку емпатійності вчителя початкових класів. Проблематика формування емоційного інтелекту на уроках мовно-літературної галузі в початковій школі висвітлена в науково-методичних працях Г. Брославської, Т. Дригач [1], І. Голубовської, Т. Котик, В. Підгурської, Ю. Савченко, М. Шпак [14] та інших дослідників. Окреслені підходи щодо трактування емоційного інтелекту об'єднує розуміння його як здатності особистості усвідомлювати власні/чужі емоції та керувати ними.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на зростаюче визнання важливості емоційного інтелекту (ЕІ) спостерігається дефіцит методик його формування через мовно-літературний компонент освіти. Традиційно мовно-літературна освіта зосереджувалася переважно на когнітивних аспектах, залишаючи емоційну складову на периферії освітнього процесу. Відсутність системного підходу до розвитку ЕІ через роботу з текстами, аналіз художніх творів і мовні практики становить суттєву прогалину в сучасній українській педагогіці. Новизна запропонованого дослідження полягає в інтеграції методів розвитку емоційного інтелекту в мовно-літературну освіту, що створює унікальний симбіоз емоційного та інтелектуального розвитку здобувачів освіти. Такий підхід не лише збагачує традиційні методи навчання мови та літератури, але й перетворює їх на потужний інструмент формування емоційної компетентності школярів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті стала спроба розробити та теоретично обґрунтувати комплексну методiku формування емоційного інтелекту здобувачів засобами мовно-літературної освіти, що інтегрується в концепцію Нової української школи та відповідає сучасним освітнім викликам. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку когерентно пов'язаних завдань, що складають цілісну

стратегію дослідження. Ці завдання охоплюють як теоретичний аналіз, так і розробку практичних інструментів для педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття емоційного інтелекту ввійшло в науковий обіг наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Американські психологи Дж. Маєр та П. Саловей [15] визначили його як ментальну здатність розпізнавати власні, чужі емоції, щоб певним чином скеровувати їх у думки й дії. Подальшого поширення набула концепція емоційного інтелекту завдяки Д. Гоулману, який видав книгу «Емоційний інтелект», що стала бестселером. Він визначив ЕІ як «здатність мотивувати себе наполегливо рухатися до мети попри невдачі, контролювати імпульси, відкладати задоволення, регулювати настрій і співпереживати іншим» [4].

Наразі розроблено декілька моделей ЕІ, кожна з яких по-різному трактує природу, структуру та компоненти цього феномена. Найвідоміша з них – це модель Майєра-Селовея-Карузо, яка вважається найбільш науково обґрунтованою та підкріпленою тестами (MSCEIT – Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test). Пропонуємо короткий огляд найпоширеніших моделей.

Таблиця 1.

Критерій	Майєр-Селовей-Карузо	Д. Гоулман	Р. Бар-Он
Суть ЕІ	Когнітивна здатність, що передбачає опрацювання емоційної інформації.	Комбінація емоційних здібностей, соціальних навичок та рис особистості.	Сукупність емоційних і соціальних компетентностей, що впливають на здатність адаптуватися до оточення й досягати успіху.
Тип моделі	Когнітивна	Змішана	Змішана/рисова
Основна ідея	Обробка емоційної інформації	ЕІ як ключ до лідерства	ЕІ як адаптивна здатність
Сфера застосування	Наука, освіта	Бізнес, лідерство	Психологія, коучинг

Джерело: сформовано на основі [7; 10; 11; 12; 14]

Отже, емоційний інтелект можна визначити як здатність людини усвідомлювати та керувати власними емоціями, а також розпізнавати та впливати на емоції інших людей. Щодо структури емоційного інтелекту, він є багатокомпонентним феноменом. Згідно з найбільш визнаними моделями, ЕІ включає такі ключові складові: самосвідомість (здатність розпізнавати власні емоції, розуміти їхню природу та вплив на поведінку й мислення); саморегуляція (уміння керувати своїми емоціями, контролювати імпульсивні реакції та адаптуватися до змінних обставин); емпатія (здатність розуміти емоції інших людей, розпізнавати їхні потреби та мотиви поведінки); соціальні навички (здатність будувати ефективні відносини, співпрацювати, вирішувати конфлікти та впливати на інших).

Особливої уваги заслуговує зв'язок емоційного інтелекту з освітнім процесом. Дослідження свідчать, що високий рівень ЕІ позитивно корелює з академічною успішністю, навчальною мотивацією та ефективною адаптацією до шкільного середовища. Учні з розвиненим емоційним інтелектом демонструють кращі навички управління стресом, ефективнішу комунікацію з однолітками та вчителями, а також вищу здатність до самоорганізації та саморегуляції навчальної діяльності.

Важливо враховувати вікові особливості розвитку ЕІ. У дітей молодшого шкільного віку (6-10 років) активно формується здатність розпізнавати базові емоції та розвивається емпатія. Середній шкільний вік (11-15 років) характеризується інтенсивним розвитком саморегуляції та соціальних навичок, обумовленим формуванням особистісної ідентичності підлітка. Саме молодший шкільний вік – «золотий період» для цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту, адже діти починають усвідомлювати, розпізнавати та регулювати свої емоції. У них формуються базові емоційні навички: емпатія, саморегуляція, розуміння емоцій інших людей. Школа стає новим простором соціалізації, де дитина вчиться

співпрацювати, спілкуватися та вирішувати конфлікти – усе це потребує розвиненого емоційного інтелекту. У цьому віці дитячий мозок напрочуд гнучкий, що робить навчання емоційним реакціям особливо ефективним. При цьому особливу роль відіграє постать вчителя, який через мовно-літературну освіту сприяє розвитку чутливості: аналізуючи вчинки літературних героїв, застосовуючи різні мовні засоби для вираження свого ставлення, діти навчаються співпереживати й осмислювати емоційні ситуації.

Саме в цей час закладається основа майбутнього емоційного благополуччя, мотивації до навчання та здатності до конструктивної взаємодії, тому розвиток ЕІ в початковій школі має стати пріоритетом освітнього процесу, адже цей період «сповнений новими переживаннями, сумнівами, здивуванням, радістю пізнання, що допомагає формуванню пізнавального інтересу... Через несформоване вміння керувати власними емоціями, досить часто можна помітити прояви емоційної нерівноваженості, нестриманості, навіть грубості. Цей вік – емоційно-вразливий, тому емоційно бурхлива реакція може бути зумовлена як зауваженням, так і похвалою» [10, с. 71], – застерігають Н. Одарчук та І. Хмельова. Виходячи з цього, Т. Котик [9] пропонує виділяти такі напрямки розвитку ЕІ у молодших школярів: мотиваційно-ціннісний; пізнавальний; навчальний; практичний; творчий.

Художні тексти містять багатий матеріал для дослідження різноманітних емоційних станів, мотивів поведінки та міжособистісних взаємодій. Особливо цінними в початковій школі є казки, вірші та оповідання, що попри свій невеликий обсяг дозволяють юним читачам «проживати» різноманітні емоційні ситуації. Г. Брославська та Т. Дригач відзначають беззаперечну перевагу цих жанрів – можливість «діаметрально протилежного зіставлення персонажів, усвідомлення того, що вчинки впливають на долю, самопочуття, емоції інших» [1, с. 12].

Читання та аналіз художньої літератури сприяє формуванню емпатії – здатності розуміти емоційний стан іншої людини через ототожнення з нею. Під час аналізу вчинків персонажів, їхніх переживань і конфліктів учні навчаються «читати» емоції інших, розуміти причини поведінки та передбачати наслідки.

Українська мова надзвичайно багата на лексичні, фразеологічні та стилістичні засоби вираження емоцій. Вивчення емоційно забарвленої лексики, стилістичних фігур, синтаксичних конструкцій допомагає учням розширити власний «емоційний словник», точніше висловлювати свої почуття та розуміти нюанси емоційних станів інших. Особливу роль відіграють найпростіші тропи: епітети, метафори, порівняння, які передають найтонші відтінки емоцій.

Розвиток ЕІ молодших школярів на уроках літературного читання ґрунтується на використанні комплексу завдань, вправ і технік для перепочинку, самооцінювання, арт-практик тощо. Також використовуються різні методичні підходи: читання з передбаченням, створення власної розв'язки, трансформація негативних персонажів у позитивні та ін. Інтеграція емоційних тем в освітній процес з мови та читання може відбуватися через аналіз психологічних портретів персонажів, дослідження конфліктів і мотивів, вивчення авторського ставлення до зображуваних подій. Важливо заохочувати учнів до рефлексії власних емоційних реакцій на прочитане, встановлення паралелей із особистим досвідом, що сприяє розвитку емоційної самосвідомості та саморегуляції. Однак у молодшому шкільному віці доволі складно ідентифікувати власні емоції та озвучити їх, адже лексикон ще доволі обмежений. Тому доречно використовувати колесо емоцій Р. Плутчика – теоретичну модель, що класифікує вісім базових емоцій (від радості – до огиди) та їхні комбінації. Ця концепція зображує емоції як пелюстки квітки різних кольорів, що демонструє їхню взаємопов'язаність.

Роздрукувавши по одному колесу для кожного учня, учитель може запропонувати звертатися до нього впродовж уроку, щоб відсканувати свої емоції. Самоаналізу сприятимуть запитання такого типу: Що ви зараз відчуваєте, прочитавши цей вірш? Які емоції переживає героїня казки? Ця модель допоможе здобувачам освіти глибше аналізувати емоційні стани персонажів, збагачувати словниковий запас і розвивати емоційний інтелект через художні твори.

Ідентифікації та вербалізації власних емоцій сприяє також укладання Словника емоцій. Він може бути колективний та індивідуальний, за мотивами власного життєвого досвіду або прочитаного твору. Так для кожної емоції можна записувати її назву; добирати схожі відчуття; приклади з життя/книжок; малюнок або емоджі, що її зображає; позначки, як реагує тіло (наприклад: «серце б'ється швидше», «хочеться плакати»). Доречно (особливо в нинішніх умовах підвищеної тривожності) залучати арт-техніки: малювати обличчя емоцій (гнів, радість, сором, цікавість); створювати «емоційних монстриків»; використовувати символічні кольори для позначення (наприклад, червоний – гнів, жовтий – радість тощо).

Нерідко вчителі залучають «криголами» – короткі вправи на початку або наприкінці уроку, що налагоджують емоційний зв'язок між здобувачами освіти та літературним твором. Обираючи певну картку, учні ідентифікують з нею свій емоційний стан або настрій персонажа твору. Також можна використовувати в цьому контексті музичні фрагменти, кольорову палітру або незакінчені речення («Якби я був героєм казки, я б відчував...»).

Як бачимо, розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти потребує системного підходу та різноманітних практичних завдань, інтегрованих у процес мовно-літературної освіти. У підручниках НУШ з української мови та читання, рекомендованих МОН України згідно з Типовими освітніми програмами (автори О. Савченко, Р. Шиян), представлено чимало творів, що

сприяють розвитку емоційного чуттєвості школярів. Запропоновані нижче вправи, розроблені з урахуванням усіх компонентів емоційного інтелекту, розглянемо на прикладі художніх текстів, уміщених в підручнику «Українська мова та читання» (3, 4 клас) за редакції О. Вашуленко [2, 3].

Вправи на ідентифікацію емоцій персонажів:

– «Емоційний словник персонажа»: виписати слова та фрази, які вказують на емоційний стан героя. Так, читаючи казку «Зачарована красуня» [2, с. 52-55], пропонуємо учням спочатку структурувати текст за смисловими епізодами: 1) До зачарування; 2) Момент потрапляння під чари; 3) Очікування визволення; 4) Зустріч із визволителем; 5) Щасливий фінал. Для кожного епізоду учні добирають 2-3 слова, які описують емоції персонажа. Наприклад, для Зачарованої красуні: до зачарування (радісна, безтурботна); потрапляння під чари (налякана, розгублена); очікування визволення: (самотня, сумна); зустріч із визволителем (здивована, вдячна); щасливий фінал (радісна, вільна). Невипадково ми бачимо у запропонованих означеннях повтори (зокрема, «радісна»). Будьте готові до подібного і на практиці, адже лексичний запас на позначення емоцій в учнів 3 класу ще доволі обмежений. Варто попросити їх замінити загальні слова («сумна») на точніші відповідники («пригнічена», «зневірена», «сповнена туги»), щоб збагатити словник. На етапі рефлексії радимо обговорити, як змінилися емоції героїні наприкінці казки, поставити запитання: «Що допомогло їй пережити важкі почуття?», «Чи були у вас схожі емоції у житті?»

– «Емоційна карта твору»: відстежити зміну емоційних станів персонажа протягом розвитку сюжету. Наприклад, О. Вашуленко пропонує зафіксувати та проаналізувати настроєві зміни персонажів уривка з повісті «Щоденник Славка Хоробрика, або Пригоди хлопчика-міліціонера» «Перший сніг» [2, с. 73-76], відповідаючи на такі запитання: «Як змінювалися емоції дітей протягом подій, що відбувалися?», «З якою

інтонацією слід читати, щоб передати голосом почуття та емоції персонажів твору?»

Наведені підходи можна продемонструвати і на прикладі української народної казки «Кирило Кожум'яка» [2, с. 36-39]. Разом із учнями варто визначити, які емоції переживає Кирило в різні моменти сюжету (рішучість, злість, страх, співчуття тощо). Візуально позначити їх на «мапі» сюжету. Доповнити цю роботу можна обговоренням морального вибору героя через постановку питань: «Чи було у Кирила право ризикувати життям заради громади?», «Як би ви почувалися на його місці?», «Що важче: перемогти ворога чи подолати власний страх?»

– «Невисловлені емоції»: визначити приховані емоції персонажа, які не вказані прямо, але впливають на його поведінку. Так на прикладі оповідання Л. Сороки «В останній день літа» [3, с. 5-6] можна запропонувати учням обговорити, що відчували Сашко та Сергійко, намагаючись врятувати сусіда, який тонув. Ця вправа є ефективним інструментом інтеграції читання та соціально-емоційного навчання.

Рефлексивне письмо:

– «Емоційний щоденник читача»: записувати власні емоційні реакції на прочитане.

– «Лист до персонажа»: написати лист літературному герою, висловивши свої емоції щодо його вчинків.

– «Альтернативний фінал» (створення нового фіналу твору, змінюючи емоційні реакції персонажів) можна застосувати при знайомстві з казкою В. Нестайка «Як ми в космос літали» [3, с. 64-68]. Також доречно використати стратегію читання з передбаченням на прикладі оповідання О. Комової «Мій сусід – прибулець!» [3, с. 8-10] або народної легенди «Зозулинні черевички» [3, с. 37-39]. Це допоможе учням навчитися розпізнавати різноманітні емоції літературного героя залежно від ходу подій,

а також відстежувати причинно-наслідкові зв'язки між емоціями та обставинами, що їх викликають.

– «Емоційна автобіографія»: описати власний досвід переживання емоції, схожої на ту, що відчуває персонаж. Цей підхід запропоновано в підручнику О. Вашуленко до народної казки «Кам'яний горішок» [3, с. 50-52]: «Чи траплялися в твоєму житті випадки, коли навіть через нерозуміння близьких ти продовжував (продовжувала) займатися складною справою?»

Рольові ігри, драматизації, вправи з елементами арт-терапії

– «Емоційний театр»: розіграти сцену з твору з акцентом на передачу емоційних станів персонажів.

– «Інтерв'ю з персонажем»: один учень грає роль героя, інші ставлять йому запитання про його почуття та мотиви.

Наприклад, аналізуючи оповідання «Ображена книжка» К. Гнатенка [2, с. 24-26] застосовуємо активне читання через залучення учнів до емоційних переживань персонажів: «Що відчувала книжка, про яку Юрко забув на всі канікули?», «Як би ви порадили книжці поводитися далі?», «Які зміни відбулися з книжкою, коли хлопчик почав її нарешті читати?» Це сприяє формуванню емоційної грамотності. Оскільки текст має казкову будову, до нього можна також застосовувати казкотерапевтичний підхід: прочитавши першу частину тексту, дати учням завдання скласти альтернативну розв'язку, за якої книжка вирішила б піти від хлопчика або провчити його. Як спосіб висловити свою емпатію, доречними є завдання намалювати, як би виглядала мала книжка, якби вона була людиною. Також цікаво провести з учнями рольову гру, де хтось гратиме роль книжки, а хтось пробуватиме її розрадити, або інтерв'ю з персонажем: хтось уособлює книгу, а хтось співчутливо реагує. Це, безумовно, розвиває усвідомлення емоцій, навичку спілкування в емоційних ситуаціях.

Для розвитку навичок групової взаємодії та емоційної комунікації ефективними є такі форми роботи:

Таблиця 2

Форма роботи	Назва методу	Суть методу
Групові дискусії з емоційним компонентом	«Емоційне коло»	Обговорення емоційних реакцій на прочитаний твір у форматі кола, де кожен має можливість висловитися.
	«Дебати»	Учні обстоюють позицію різних героїв, враховуючи їхній емоційний стан і мотиви.
	«Емоційний консилиум»	Аналіз складної ситуації з твору з позиції різних емоційних реакцій.
Завдання на розвиток саморегуляції	«Переформулювання»	Перетворити негативні висловлювання персонажів на позитивні, згрубілі лексеми – на зменшувально-пестливі.
	«Емоційний світлофор»	Проаналізувати ситуацію конфлікту у творі та запропонувати стратегії управління емоціями.
	«Лист-примирення»	Написати лист від імені одного персонажа іншому з метою вирішення суперечки.

Власна розробка автора

Особливу увагу варто приділити інтеграції цифрових технологій у процес формування емоційного інтелекту. Створення мультимедійних проєктів, цифрових історій, коміксів або відео на основі літературних творів із акцентом на емоційну складову допомагає здобувачам освіти розвивати навички емоційного інтелекту в контексті сучасного інформаційного простору. Наприклад, технології розширеної реальності створюють ефект повного занурення у літературний контекст та історичну епоху творів. Використання VR/AR елементів дозволяє «відвідати» важливі культурні локації та емоційно відчувати атмосферу художнього тексту. Такий підхід підвищує емоційну залученість, сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу та розвиває емпатію.

Для оцінювання ефективності запропонованих вправ доцільно використовувати такі критерії:

- здатність здобувачів освіти точно ідентифікувати та називати емоції (власні та персонажів);
- глибина розуміння емоційних мотивів поведінки літературних героїв;
- уміння застосовувати стратегії саморегуляції в різних комунікативних ситуаціях;
- розвиток навичок емпатії та конструктивної взаємодії.

Успішне впровадження методики формування емоційного інтелекту через мовно-літературну освіту вимагає комплексного підходу та готовності педагогів до систематичної роботи. Наведені нижче рекомендації допоможуть вчителям-словесникам ефективно інтегрувати розвиток ЕІ в освітній процес.

1. Системність і послідовність. Розвиток емоційного інтелекту має відбуватися систематично, а не епізодично. Доцільно розробити календарно-тематичне планування з урахуванням емоційного компонента на кожному уроці. Варто починати з простих вправ на ідентифікацію емоцій, поступово переходячи до складніших завдань (групових) із аналізу емоційних мотивів та розвитку саморегуляції.

2. Міжпредметна інтеграція. Співпрацюйте з вчителями інших предметів для створення цілісної системи розвитку емоційного інтелекту. Особливо ефективною є співпраця з вчителями мистецьких дисциплін, історії. Використовуйте спільні проекти, інтегровані уроки, міждисциплінарні дослідження для посилення емоційної компетентності учнів.

3. Інтерактивні методи. Використовуйте рольові ігри, симуляції, метод кейсів, проєктну діяльність. Створюйте ситуації, де школярі матимуть можливість практикувати свої емоційні навички в безпечному середовищі.

4. Діагностика рівня ЕІ. Проводьте регулярну діагностику рівня розвитку емоційного інтелекту учнів для відстеження прогресу та коригування методики. Використовуйте як стандартизовані психологічні методики (у співпраці зі шкільним психологом), так і педагогічне спостереження, аналіз творчих робіт учнів, самооцінювання.

Важливо пам'ятати, що розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти починається з розвитку емоційної компетентності самого вчителя. Педагог має бути взірцем емоційно зрілої особистості, здатної розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями, а також емпатійно взаємодіяти з учнями.

Висновки. Мовно-літературна освіта має значний потенціал для формування емоційного інтелекту учнів завдяки роботі з художніми текстами, що містять багатий емоційний матеріал, та різноманітним мовним практикам, що розвивають навички емоційної комунікації. Розвиток ЕІ в контексті мовно-літературної освіти створює підґрунтя для формування ключових життєвих компетентностей молодших школярів: вміння вчитися, інформаційно-комунікативної, соціальної, громадянської, загальнокультурної. Ефективне формування емоційного інтелекту потребує системного підходу, що включає цілеспрямовану роботу з усіма компонентами ЕІ: самосвідомістю, саморегуляцією, емпатією та соціальними навичками. Запропонована методика й комплекс практичних вправ можуть бути органічно інтегровані в освітній процес НУШ без додаткового навантаження на навчальну програму, що підвищує її практичну цінність, адже формування ЕІ відбувається природним шляхом, через взаємодію з

текстами та комунікативними практиками, що є невід'ємною частиною мовно-літературної освіти.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі пов'язані з інтеграцією цифрових технологій у процес формування емоційного інтелекту. Зокрема, актуальним є розробка цифрових освітніх ресурсів, інтерактивних вправ і додатків, які б доповнювали традиційні методи розвитку ЕІ через мовно-літературну освіту. Важливим напрямом подальших досліджень є також розробка об'єктивних критеріїв та інструментів оцінювання рівня розвитку емоційного інтелекту, що дозволить емпірично підтвердити ефективність запропонованої методики та внести необхідні корективи для її вдосконалення.

Отже, запропонована методика формування емоційного інтелекту через мовно-літературну освіту відповідає основним принципам НУШ: дитиноцентризму, компетентнісного підходу, педагогіки партнерства та інтеграції освітнього процесу. Її впровадження сприятиме формуванню цілісної особистості учня, здатної до самореалізації та ефективної взаємодії в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Брославська Г. М., Дригач Т. Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2020. Вип. 47. С. 7–13.
2. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х ч.). Київ : Освіта, 2020. Ч. 2. 160 с.
3. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х ч.). Київ : Освіта, 2021. Ч. 2. 168 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.

5. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 23.07.2025).
6. Карпенко Є., Савко Н., Лялюк Ю., Колісник Р. Емоційний інтелект в організації структури мотивації особистості. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2024. № 11. С. 57–76. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-4> (дата звернення: 02.08.2025).
7. Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня доктора психологічних наук. Острог, 2020. 38 с.
8. Карпенко Є. В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. 2019. № 1(15). С. 60–72.
9. Котик Т. Емоційний інтелект учителів початкової школи. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2020. № 23. С. 14–19. URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.23.14-19> (дата звернення: 23.07.2025).
10. Одарчук Н. А., Хмельова І. І. Наукові актуалітети розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 3. С. 68–73. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.11> (дата звернення: 23.07.2025).
11. Перепелюк Т. Д. Емоційний інтелект: емпатійний дискурс. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 3. С. 98–102. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.15> (дата звернення: 30.07.2025).
12. Ракітянська Л. Становлення та розвиток поняття «емоційний інтелект» історико-філософський аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*. Випуск № 3-4 (56–57), 2018. С. 36–42.
13. Шпак М. Емоційний інтелект як чинник розвитку емпатійності вчителя початкової школи. *Education and science of today: intersectoral issues and*

development of sciences. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.45> (дата звернення: 23.07.2025).

14. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. 372 с.

15. Salovey, P., & Mayer, J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1989. 9(3), 185–211.